

Література

1. Калашник Н.Г. Пеналогія: виконання покарань у світі / Н.Г.Калашник, Н.С. Калашник. – Вінниця: ПП "ТД" Удельвейс і Л», 2012. - 320с.
2. Ветошкин С.А. Пенитенциарная педагогика как наука и область практической деятельности: дис. ... д-ра пед.наук: 13.00.01.8. / С. Ветошкин. - 2002. - 327 с.
3. Перминов О.Г. Уголовно-исполнительное право / О.Г. Перминов. – Белгород: Былина, 2011. – 502 с.
4. Глава ДПТС Украины 13 апреля 2012 года доложил народным депутатам Украины о достижениях и проблемных вопросах в работе ведомства [Електроний ресурс]. – Режим доступу 15.04.2012: <<http://prisonlife.ru/1856-penitenciarная-sluzhba-ukrainy-dostizheniya-i.html>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
5. Европейские тюремные правила. Январь 2006г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу 18.08.2012: <http://www.prizon.org/law/eur_pr.shtml>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

Людмила Ганина

Доступ осуждённых к образовательным услугам в Украине

Аннотация. Автор рассматривает систему профессионального образования граждан, находящихся в местах лишения свободы в Украине. Профессиональное (профессионально-техническое, высшее) образование – неотъемлемая составная социализации и ресоциализации личности. Актуальность публикации в анализе развития профессионального образования среди осуждённых, в получении ими (осуждёнными) базовых понятий о профессиональных умениях.

Ключевые слова. Профессиональное образование, профессионально-техническое образование, преступность, места лишения свободы.

Lyudmila Ganina

Prisoners' access to educational services in Ukraine

Summary. Article is devoted to the system of vocational education of citizens who are in prison in Ukraine. Vocational education is an integral part of socialization and re-socialization of the individual persons. Actuality of the publication is providing analysis of professional education among the prisoners, giving basic knowledge and professional skills to prisoners.

Key words: professional education, vocational and technical education, crime, place of detention.

УДК: 374.013.83

**Майя Гордієнко,
м. Кременчук**

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНДРАГОГІЧНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ НАВЧАННЯ М. НОУЛЗА

В освіті дорослих моделювання має особливе значення як необхідний елемент педагогічної майстерності. Освітні моделі дозволяють побачити й зрозуміти процес і результат усвідомлення зовнішнього й внутрішнього світу, їх станів і змін. Тому розробка освітніх моделей у

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

цілому актуальна як для зарубіжних, так і для вітчизняних дослідників освіти дорослих.

Поняття "модель" у методології науки трактується як аналог певного фрагмента природної або соціальної реальності, породження людської культури, концептуально-теоретичного утворення – оригіналу моделі. Цей аналог може виконувати різнобічні функції: зберігати й розширювати знання про оригінал, перетворювати його або управляти їм. Із гносеологічної точки зору модель – представник, заступник оригіналу в пізнанні й на практиці [2, с. 48-49].

У зміст поняття "модель навчання" Л. Лук'янова вкладає комплекс систематизованих чинників діяльності того, хто навчається й того, хто навчає. Водночас ураховуються й інші компоненти навчального процесу, зокрема: зміст навчання, засоби, форми, методи, технології тощо. Проте провідними ознаками моделі навчання є діяльність суб'єктів навчального процесу [1].

Свого часу андрагогічні моделі навчання розроблялися різними авторами. Так, існують андрагогічні моделі П. Фрейре [9], Р. Ганьє [там само], вчених Ноттингемської школи. Але найбільш відомою й популярною є андрагогічна модель М. Ноулза [11].

У статті аналізується концептуальна процесуальна андрагогічна модель М. Ноулза й її процесуальні елементи.

М. Ноулз визначив необхідність зміни парадигми освітніх навчальних стратегій, включаючи розробку нових технологій навчання, які задовольняли б унікальні потреби дорослих учнів. Він наполягав на новій методології, яка б надавала допомогу й сприяла дорослим у навчальному процесі та значно відрізнялася від традиційних педагогічних стратегій навчання, що використовувалися на всіх рівнях системи освіти. Наприкінці 1960-х років, коли М. Ноулз представив андрагогіку в Сполучених Штатах, ідея була новаторською і викликала багато досліджень і суперечок. З того часу педагоги, які навчають дорослих, дискутують чим є насправді андрагогіка [8, с. 11-13]. Потреба у теоретичному обґрунтуванні освіти дорослих призвела до ретельного аналізу андрагогіки. Деякі дослідники визначають андрагогіку як набір керівних принципів [14], філософію [16], набір припущень (умов) [4], теорію освіти дорослих, метод або технологію навчання дорослих [5], теорію навчання дорослих [12], керівний принцип щодо кращого навчання дорослих [3], набір керівних принципів для ефективного навчання дорослих [6]. Брукфілд, стверджує, що андрагогіка є "єдиною найпопулярнішою ідеєю в галузі освіти і навчання дорослих" [4].

Сам М. Ноулз визначає андрагогіку як "мистецтво і науку допомоги дорослим навчатися" [10, с. 54], і "навмисну й професійно керовану діяльність, спрямовану на зміну дорослої людини" [11]. Деякі педагоги вважають андрагогіку "ідентифікаційним знаком, оскільки вона визначає особливі риси їх професійної діяльності" [4].

На сучасному етапі розвитку педагогічної думки андрагогіка стала домінуючою системою поглядів у освіті дорослих. Вона визначається як "виключний і незмінний, заснований на практиці, метод навчання" [17,

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

с. 211]. Педагоги, що навчають дорослих, вважають її неоціненною у конструюванні ефективного навчального процесу для дорослих.

Популяризована М. Ноулзом, андрагогічна модель представляє основні принципи навчання дорослих і важливі положення щодо дорослих учнів. Ці основні принципи навчання дорослих дозволяють більш ефективно конструювати процес навчання для дорослих. Модель є процесуальною, тому що в ній відображено характеристики навчальної діяльності. Вона може бути застосовна до будь-якого процесу навчання дорослих: будь то суспільна освіта чи розвиток людських ресурсів в організації.

У таблиці 1 представлені шість принципів (або положень) існуючої андрагогічної моделі і їх еволюція. Зазначимо, що М. Ноулз спочатку запропонував чотири положення (від 2 до 5). Мотивацію до навчання було додано в 1984 році, а потребу знати чому, що і як навчатися – в 1990 році.

Таблиця 1
Еволюція основних принципів андрагогіки

	1998 рік	1990 рік	1989 рік	1984 рік	1984 рік	1980 рік	1978 рік
Потреба знати	✓✓	✓	✓				
Я-концепція	✓	✓	✓	✓	✓	✓	у
Попередній досвід	✓	✓	✓	✓	✓	✓	у
Готовність до навчання	✓	✓	✓	✓	✓	✓	у
Орієнтація на навчання	✓	✓	✓	✓	✓	✓	у
Мотивація	✓	✓	✓	✓	✓		

Структура процесуальної андрагогічної моделі М. Ноулза представлена на рисунку 1. Три виміри процесуальної андрагогічної моделі означають:

цілі і завдання для навчання (Goals and Purposes for Learning);
індивідуальні та ситуативні відмінності (Individual and Situational Differences);

основні принципи навчання дорослих (Core Adult Learning Principles).

Такий підхід концептуально об'єднує додаткові впливи з основними принципами навчання дорослих. Три кола моделі взаємодіють, що дозволяє розглядати модель як 3-вимірний процес для розуміння ситуації навчання дорослих. Модель визнає різноманітність учнівського складу і навчальної ситуації, і показує, що навчання – це багатогранна діяльність.

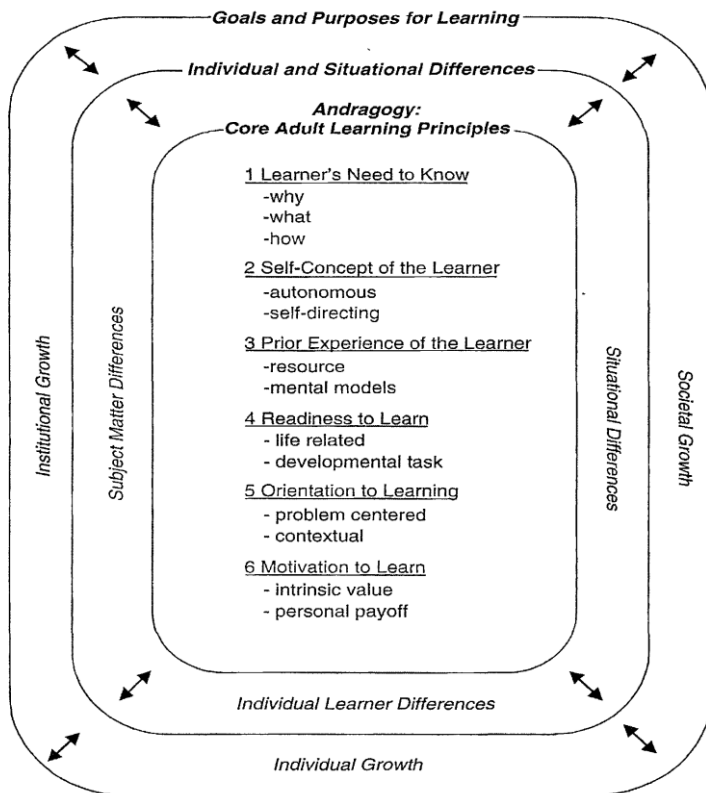

Рис. 1 Андрагогічна модель М. Моулза

Зовнішнє коло моделі, цілі і завдання для навчання, зображується як еволюційні досягнення. Цілі і завдання навчання дорослих забезпечують формування навчального досвіду. У цій моделі цілі для заходів у навчанні дорослих визначаються трьома основними категоріями: індивідуальний (Individual Growth), організаційний (Institutional Growth) і суспільний розвиток (Societal Growth). М. Моулз застосував ці категорії для окреслення задач освіти дорослих. Цілі і завдання концептуально відокремлені автором від основних андрагогічних принципів, але вони мають значний вплив на сам процес навчання. Тому важливо аналізувати їх разом з основними принципами, оскільки вони можуть визначити відповідність основних принципів певній ситуації. Концептуальне виокремлення і окремий аналіз цілей і завдань дозволяє андрагогіці

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

узгоджувати чисельні перспективи щодо результатів навчання. Крім того, тільки за цих умов взаємодія між цілями, філософією, контекстом та процесом навчання дорослих повністю ідентифікується і правильно визначається. Тому М. Ноулз говорив про адаптацію використання андрагогіки у відповідності до мети навчання.

Індивідуальний розвиток. Більшість вчених і практиків вважають, що індивідуальний розвиток – це головна мета в освіті дорослих [15; 4]. Андрагогіка підходить найкраще до цілей індивідуального розвитку, тому що вона зосереджена на окремому індивідумі.

Організаційний розвиток. Навчання дорослих у рівній мірі має потужний вплив як на розвиток організації, так і фізичної особи. Розвиток людських ресурсів, наприклад, включає в себе підвищення ефективності організації в якості однієї з основних цілей, яку андрагогіка навіть не охоплює повною мірою. З точки зору розвитку людських ресурсів, кінцевою метою навчальної діяльності є вдосконалення організації, яка є спонсором навчальної діяльності. Таким чином, контроль цілей і завдань розподіляється між організацією та індивідумом. Процес навчання дорослих в розвитку людських ресурсів прекрасно вписується в рамки андрагогічної моделі, незважаючи на різні цілі, які потребують коректування для того, щоб застосовувати андрагогічні принципи.

Суспільний розвиток. Суспільні цілі і завдання, які можуть бути пов'язані з досвідом навчання розглянуті у роботі Р. Фрейре [7]. Цей бразильський педагог вбачав цілі та завдання освіти дорослих як суспільне перетворення і стверджував, що освіта – це процес підвищення свідомості. З його точки зору мета освіти полягає в наданні допомоги учасникам застосовувати знання на практиці, результатом освіти є суспільна трансформація. Фрейре вірив у здатність людини удосконалити суспільний порядок і створити динамічне суспільство, і що головна мета освіти полягає в тому, щоб допомогти людям застосувати свої знання на практиці. Це, на думку П. Фрейре, дозволило б людям змінити світ, гуманізувати його. Таким чином, цілі та завдання навчання орієнтовані на суспільні й особистісні удосконалення. Навчання відбувається з різних причин, і має результати поза межами індивідуального рівня, і часто спонсорується або впроваджується в організаційному чи суспільному контексті [4; 10]. Отже, андрагогіка – це модель індивідуального навчання, але індивідуальне навчання може відбуватися з метою удосконалення на індивідуальному, організаційному або суспільному рівні.

Індивідуальні і ситуативні відмінності середнього кола андрагогічної моделі зображуються як змінні. Ці змінні згруповані за категоріям: індивідуальні відмінності учнів (Individual Learner Differences), відмінності у предметному матеріалі (Subject Matter Differences) і ситуативні відмінності (Situational Differences).

Відмінності у предметному матеріалі. Різний предметний матеріал може вимагати відмінних стратегій навчання. Наприклад, дорослі можуть бути менш здатні вивчати складний технічний матеріал самостійно. Або, як зазначив М. Ноулз, введення незнайомого матеріалу учням потребує

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

різних стратегій як викладання так і вивчення. Не весь матеріал можна викладати й вивчати однаково.

Ситуативні відмінності. Категорія ситуативних впливів охоплює будь-які унікальні чинники, які можуть виникати в конкретній навчальній ситуації і включає в себе кілька груп впливу. На макрорівні: різні місцеві ситуації можуть вимагати різних стратегій викладання або навчання. Наприклад, учні у віддалених районах змушені бути більш самостійними. Або навчання у великих групах може означати, що навчальна діяльність менше враховує конкретні життєві обставини кожного. На більш широкому рівні ця група чинників пов'язує андрагогіку з соціально-культурними впливами, які прийнято вважати основними у кожній навчальній ситуації. З цього приводу П. Джарвіс [9] вважає, що будь-яке навчання дорослих виникає у соціальному контексті через життєвий досвід.

Таким чином, ситуативні відмінності, які впливають на проектування навчання дорослих можуть мати широкий спектр: соціальні, культурні, історичні, специфічні тощо.

Індивідуальні відмінності. Дослідники вказують на безліч індивідуальних особливостей, що впливають на процес навчання дорослих [13]. Дорослі навчаються по-різному, а знання індивідуальних відмінностей має допомогти сформуванню й адаптуванню андрагогічного підходу до унікальності кожного. Останнім часом дослідники намагаються пов'язати навчання дорослих з психологією освіти для глибшого розуміння того, як індивідуальні відмінності впливають на навчання дорослих. Наприклад, М. Теннент [18] аналізує психологічні теорії з точки зору навчання дорослих і приводить аргументи на користь психології як основи для освіти дорослих.

На додаток до шести основних принципів андрагогіки М. Ноулз визначив вісім елементів проектування навчального процесу для дорослих, а саме: підготовка учнів до програми; створення сприятливих умов для навчання; залучення учнів до спільного планування; залучення учасників до діагностики їх потреб у навчанні; залучення учнів до формування цілей навчання; залучення учнів до проектування навчальних планів; надання допомоги учням у виконанні навчального плану; залучення учнів до оцінювання навчання. Розглянемо кожен з елементів більш детально.

Перший елемент процесу проектування М. Ноулз додав у 1995 році. Він включає в себе підготовку учнів до навчальної програми і вимагає від викладача надати інформацію, яка допоможе учням в підготовці до участі у навчальній діяльності. Підготовчі заходи мають підвести учнів до фактичного навчання і включають, але не обмежуються, розробку реалістичних очікувань, змісту і відповідності навчання до реальних проблем суспільства.

Створення сприятливих умов як фізичних, так і психологічних, виокремлюється в другий елемент проектування андрагогічного процесу навчання. Фізичне середовище в приміщенні, освітлення тощо впливають певним чином на ефективність навчання. Але М. Ноулз зауважує, що

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

психологічні елементи взаємної поваги, співпраці, взаємної довіри, підтримки, відкритості та достовірності, навчання, а також людяність можуть бути більш важливими, ніж фізичні елементи.

Третій елемент проектування, залучення учнів до спільного планування, заснований на основному законі людської природи, який свідчить, що ступінь відповідального ставлення людини до рішення пропорційний ступеню її участі у прийнятті цього рішення.

Четвертий елемент, залучення учасників до діагностики їх потреб у навчанні може включати в себе кілька стратегій, які описуються М. Ноулзом, серед них: прості у вигляді переліку і складні у вигляді складних систем оцінки, включаючи точний аналіз прогалин у навчанні.

П'ятий елемент проектування процесу в андрагогічній моделі залучає учнів до формулювання цілей навчання. Цей процес залучає учнів до обміну думками або переговорів з навчальним закладом. Учень і навчальний заклад мають прийти до згоди, що саме буде вивчатися в конкретній ситуації. Одним із способів реалізації цього процесу є розробка навчального контракту.

Шостий елемент залучає учнів до проектування навчальних планів з визначенням ресурсів і подальшого управління ресурсами, необхідними у навчальному процесі. Ефективний навчальний план вимагає від учня активної участі у його конструюванні.

Сьомий елемент направлений на надання допомоги учню у виконанні навчального плану за допомогою різних навчальних заходів, таких як моніторинг плану та / або навчального контракту, незалежне дослідження або емпіричні методи, які активно залучають учнів до кінцевого результату навчання.

Останній елемент залучає учнів до процесу оцінювання. М. Ноулз відзначив, що оцінювання повинно стосуватися якості та цінності програми (оцінка програм), або результатів навчання (індивідуальна оцінка студента). Таблиця 2 показує елементи андрагогічного процесу, представлені М. Ноулзом у 1992 році і оновлені ним у 1995 році, у порівнянні з традиційним педагогічним підходом.

У педагогічній моделі навчання домінуюче положення займає вчитель. Саме він визначає всі параметри процесу: мету, зміст, форми й методи, засоби навчання, джерела навчання. У силу об'єктивних факторів (несформованість особистості, залежний економічний і соціальний стан, відсутність життєвого досвіду, слабка мотивація на одержання освіти) учень у педагогічному підході займає підлегле, залежне положення й не має можливості серйозно впливати на планування й оцінювання процесу навчання. Його основна роль – це сприйняття соціального досвіду, переданого вчителем.

Таблиця 2
Процесуальні елементи андрагогічного підходу
у порівнянні з педагогічним

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

Елементи процесу		
Елемент	Педагогічний підхід	Андрагогічний підхід
Підготовка учнів:	мінімальна	забезпечити інформацією; підготувати до участі; допомогти виробити реалістичні очікування; розпочати думати про зміст.
Клімат:	орієнтований на авторитет; офіційний; змагання.	розкутий, довірчий; взаємоповажний; неофіційний, теплий; співробітництво, підтримка; відкритість і автентичність; гуманність.
Планування:	вчителем	механізм спільного планування учнем і фасилітатором.
Діагностика потреб:	вчителем	шляхом спільної оцінки.
Постановка цілей:	вчителем	шляхом спільних обговорень.
Розробка навчальних планів:	логіка предметного матеріалу; розділи змісту	послідовність у міру готовності; проблемні розділи.
Навчальна діяльність:	технології передачі знання	емпіричні технології (опитування).
Оцінювання:	вчителем	взаємна повторна діагностика потреб; взаємна оцінка програми.

В андрагогічному підході провідна роль в організації процесу навчання належить самому учню. З погляду андрагогіки дорослі учні відіграють провідну роль у процесі свого навчання. Завдання викладача – заохочувати, допомагати й підтримувати розвиток дорослого. При побудові й здійсненні програми навчання характерна спільна діяльність суб'єктів навчання. Таким чином, андрагогічний підхід до навчання передбачає й забезпечує активну діяльність тих, хто навчається, їх високу мотивацію й ефективність процесу навчання.

Розглянувши андрагогічну модель М. Ноулза, ми дійшли висновку, що основні принципи андрагогіки забезпечують міцну основу для планування навчання дорослих та його ефективності. Цілі і завдання,

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

заради яких проводиться навчання дорослих, забезпечують основу для формування навчального досвіду дорослих. Індивідуальні відмінності дорослих, які приймають участь у навчальному процесі і ситуативні відмінності обумовлюють проектування різних моделей навчання дорослих, в тому числі використовуючи інформаційно-комунікаційні технології.

Література

1. Лук'янова Л. Б. Основоволожні принципи андрагогічної моделі навчання: оптимальні умови використання [Електронний ресурс]. – Режим доступу 01.10.2012: <http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Sitimn/2010_23/Osnovopol_prunsupu_andragogicnoi_modeli.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Светенко Т. В. Теоретические основы моделирования инновационных образовательных систем: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / Светенко Татьяна Васильевна. – М., 2003. – 439 с.
3. Beder, H. & Carrea, N. (1988). The effects of andragogical teacher training on adult students' attendance and evaluation of their teachers. *Adult Education Quarterly*, 38(2). – pp. 75-87.
4. Brookfield, S. The Contribution of Eduard Lindeman to the Development of Theory and Philosophy in Adult Education // *Adult Education Quarterly*. – Volume 34, Number 4, Summer, 1984. – pp. 185 – 196.
5. Davenport, J., Davenport, J. A. A Chronology and Analysis of the Andragogy Debate // *Adult Education Quarterly*, vol.35, no. 3, Spring 1985. – pp.152 – 159.
6. Feuer, D. & Gerber, B. (1988). Uh-Oh: Second thoughts about adult learning theory. *Training*, 25 (12). – pp. 31-39.
7. Freire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed* [Електронний ресурс]. – Режим доступу 01.10.2012: <<http://www.laconstituciondelperu.org/FreirePedagogyoftheOppressed.pdf>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
8. Henschke, J.A. Modeling the Preparation of Adult Educators // *Adult Learning*. –Volume 9, Number 3, Spring 1998. – pp.11 – 13.
9. Jarvis, P. *Adult Education and Lifelong Learning. Theory and Practice* (3rd. edn.), London: Routledge, 2004 – 374 p.
10. Knowles, M. S. (1990). *The Adult Learner: A Neglected Species*, 4th ed. – 292 p.
11. Knowles, M.S., Holton III, E.E., Swanson, R.A. *The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development*. — 6th edition. – London, New York, etc.: ELSEVIER Butterworth Heinemann, 2005. – 378 pp
12. Merriam, S. B. & Brockett R. (1997). *The Profession And Practice Of Adult Education: An Introduction*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers. – 135 p.
13. Merriam, S. B. (2001). Something Old, Something New: Adult Learning Theory for the Twenty-First Century. In S. Merriam (Ed.) *The New Update on Adult Learning Theory, New Directions for Adult and Continuing Education*. San Francisco: Jossey-Bass 89, 2001. – pp. 93 – 96.
14. Merriam, S.B. *Andragogy and Self-Directed Learning: Pillars of Adult Learning Theory / The New Update on Adult Learning Theory*. S.B.Merriam (ed.). *New Directions for Adult and Continuing Education*, no.89, Spring 2001. – Jossey-Bass, 2001. – pp. 3 – 13.
15. Mezirow, J. (1991). *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
16. Pratt, D. D. (1998). *Andragogy as a relational construct*. *Adult Education*

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

Quarterly, 32,3 Spring. – pp. 160 – 181.

17. Rachal, J. R. (2002). Andragogy's detectives: A critique of the present and a proposal for the future. *Adult Education Quarterly*, v 53, 3. – pp. 210 – 227.

18. Tennant, M. & Pogsoson P. (1995). *Learning And Change In The Adult Years: A Developmental Perspective*. San Francisco: Josey-Bass.

Майя Гордиенко

Теоретические основы андрагогической процессуальной модели обучения Г. Ноулза

Аннотация. В статье автор рассматривает андрагогическую процессуальную модель М. Ноулза, анализирует отличия процессуальных элементов андрагогического подхода в сравнении с педагогическим подходом.

Ключевые слова: андрагогика, андрагогическая модель, обучение взрослых.

Maya Gordiyenko

Theoretical Principles of Andragogy In-practice Model of M. Knowles

Summary. The author considers the in-practice andragogical model of M. Knowles, analyzes the differences of process elements in andragogical approach compared with the pedagogical approach.

Key words: andragogy, andragogical model, adult learning.

УДК 378:37.03

**Іван Грищенко,
м. Київ**

ДЕЯКІ ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Швидкі та всеохоплюючі зміни в розвитку сучасного українського суспільства відбуваються на основі інноваційного розвитку національної економіки та її більш активної інтеграції у світову економічну систему. Цей процес вимагає формування нового типу сучасного фахівця із глибокими знаннями та високою долею інтелектуальної складової у людському капіталі індивіда. Забезпечити якісну та всебічну підготовку кожної людини до успішної життєдіяльності покликана система освіти, що в свою чергу вимагає її модернізації. Підвищення вимог суспільства до якості освітніх послуг, входження в Болонський процес, і пов'язане з цим оновлення технологій та стандартів навчання, обумовлюють актуальність підвищення якості вищої освіти.

Мета даної статті полягає у здійсненні аналізу економічних умов підвищення якості вищої освіти з метою визначення засад подальших